

VÁLTOZÁS ÉS FOLYTONOSSÁG A MAGYAR TÉRKÉPZETEKBE: NEMZET, TERÜLETISÉG, FEJLESZTÉS ÉS HATÁRPOLITIKA

NKFIH szakmai zárójelentés
2015. szeptember – 2019. augusztus

A projekt fő adatai

Vezető kutató: Hajdú Zoltán

NKFIH-azonosító: NN 114468

Kutatást lebonyolító intézmény: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete

Résztvevők: Balogh Péter, Fleischer Tamás, Gál Zoltán, Hardi Tamás, Nagy Erika, Pámer Zoltán, Rácz Szilárd, Réti Tamás, James W. Scott, Uszkai Andrea, Varjú Viktor.

A kutatás fő szakmai eredményei

A pályázatban megfogalmazott cél az volt, hogy a kutatás során feltárjuk az államhatárok funkcionális változásaihoz kapcsolódó társadalmi, geopolitikai folyamatok 1989 utáni alakulását, méghozzá három szinten: a közvetlen határtérségek helyi jellegű folyamatait, az EU határpolitikájának hatását a magyar folyamatokra, valamint az orosz–ukrán viszony változó alakulásának szélesebb nemzetközi hatásait, és a magyar–ukrán határtérség szűkebb relációjában.

A kutatási folyamatban mindvégig érvényesítettük a pályázatban megfogalmazott célkitűzéseket (ezekről az éves részjelentésekben dokumentáltan beszámoltunk), a zárójelentésben nem ismételjük meg ezeket, hanem a kutatás átfogó eredményeire koncentrálnak.

Az 1980-as évek végére kialakult az európai szocialista országok (e tekintetben meghatározó volt a Szovjetunió) belső válsághalmaza, amelynek feloldására képtelenek voltak a szocialista rendszer keretei között. A belső rendszerváltsákok, majd összeomlások egymást erősítő folyamattá váltak, s elvezettek a szocialista szövetségi rendszer (Varsói Szerződés, KGST) összeomlásához is. Rövid időn belül, szinte egy időben felszámolódtott a kettős vasfüggöny (a közismert nyugati, világrendszer-elválasztó, valamint a Szovjetunió nyugati határain futó) rendszere Európában. (A kettős vasfüggöny kategóriát a kutatás során dolgoztuk ki.)

Ha csak Magyarország határai és szomszédsága szempontjából értékeljük a folyamatokat, akkor azt kell megállapítanunk, hogy az ország területe és határai nem változtak, ellenben alapvetően megváltoztak közvetlen (elsődleges) szomszédjai, valamint a különböző új szomszédok felé az államhatárok funkciói. Ha a térségben lejátszódó átalakulási folyamatokat nézzük, akkor legalább három szakaszra (a szocialista szövetségi rendszer összeomlása és az elsődleges újrendeződés időszak 1995-ig; a „szürke zóna” NATO- és EU-tagságig terjedő időszak; végül az új integráción és szövetségi rendszeren belüli „megnyugvás”) kell osztanunk az ország geopolitikai helyzetének változási folyamatait. Az összefoglalóban nem tárgyaljuk mechanikusan elkülönítve a három szakaszt, de utalunk az egyes országok esetében az elkülönülő és a közös elemekre. (Az egyes országokat nem „égtáji”, nem „óramutató” szerint kezeljük, hanem az átalakulás kronológiáját követjük.)

Romániában a kommunista diktatúra rendszerén belüli hatalmi összetűzések, véres megmozdulások révén játszódott le a belső társadalmi, gazdasági, politikai stb. válság kezelése (1989. december). A sajátos nacionalista, perszonális diktatúra megdöntése révén a korábbiakhoz képest jelentősen megjavultak a magyar–román államközi viszonyok, a korábbi állapothoz viszonyítva megnyílt a közös államhatár, a határon átnyúló kapcsolatok kialakításának a feltételei jelentősen megjavultak. Románia a belső konszolidáció érdekében jó kapcsolatokra törekedett Magyarországgal.

1990–1991-től megindult Jugoszlávia kívülről támogatott, de alapvetően belső érdekellentétek bázisán történő felszámolása. Rövid időn belül három új szomszéd (Horvátország, Szlovénia, Szerbia, melynek „önállósodása” elhúzódott különböző államjogi konstrukciókban és megnevezések alatt) jelent meg a korábbi déli határ mentén. A déli magyar határok nem változtak, de a határok funkcionális tartalma eltérő módon alakult.

A magyar–szlovén határ mentén és keresztül nagyon rövid idő alatt stabilizálódtak a viszonyok, alapvetően a jó kétoldalú államközi kapcsolatok bázisán javultak a határtérségben élők kapcsolattartási feltételei. A korábbi Jugoszlávián belül periferikus, szinte „érdektelen” határon keresztül jelentős infrastrukturális fejlesztések folytak. A két ország között a kisebbségek kérdése nem jelentett korlátozó feltételt.

A magyar–horvát kapcsolatokat kezdetben az határozta meg, hogy Magyarország titkos fegyverszállításokkal támogatta a horvát függetlenedési törekvéseket, majd az elsők között gyorsan elismerte a függetlenségét kikiáltó országot. A horvát–jugoszláv (szerb) polgárháborús (bizonyos szempontból államközi fegyveres küzdelem) viszonyok alapvetően befolyásolták Magyarország biztonságát (Barcs külterületének jugoszláv bombázása, a Baranya-háromszög szerb megszállása.) A csaknem egy évtizedes bizonytalanság után rendeződtek a horvát–szerb kapcsolatok, s került Horvátország szuverenitása alá a teljes közös határszakasz horvát oldala.

A „Duna–Dráva–Száva Euroregionális Együttműködés” megalakulása (1998) egyfajta alulról jövő kezdeményezésként jött létre (az érintett kormányok támogatták a szerveződést), munkájában megjelentek a tudatos kapcsolatépítésre való törekvések, de működése elmélyítésének egyik gátjává az vált, hogy minden érintett ország az „EU felé fordult” kapcsolatainak fejlesztésében.

Horvátország állam- és nemzetépítési törekvései, a háború következményeinek kezelése egyfajta befelé fordulást hoztak. A magyar–horvát kapcsolatok meghatározó elemévé a tömeges adriai nyári magyar „turistainvázió” vált, a közvetlen határon átnyúló kapcsolatok létrejöttek, azok intenzitása lényegesen kisebb, területileg szűkebb körű lett.

A magyar–szerb kapcsolatokat két tényező befolyásolta a délszláv összeomlás, majd elsődleges újrendezés időszakában: (i) Szerbiában élt a legnagyobb lélekszámú magyar közösség a három új szomszédos állam közül; (ii) a változó pártösszetételű magyar kormányok számára Szerbia politikai vezetése volt a legkevésbé kívánatos partner. (A magyar kisebbség miatt a magyar kormányok visszafogott politikát folytattak Szerbia irányába.)

A határon átnyúló regionális fejlesztési kapcsolatok szempontjából fontos eredmény volt hosszú előkészítés után 1997-ben a „Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió” (DKMT) létrehozása. A Vajdaság tagja lett a három szomszédos ország (Magyarország, Románia, Szerbia) közös határ menti területeinek fejlesztési lehetőségeit felmérő, tervező folyamatnak. (Annak kibontakozását megakasztotta a Szerbia elleni légi háború 1999-ben.)

Az összeomlás időszakának leginkább meghatározó (globális és nem csak magyar szomszédsági kapcsolatformáló) eseménye a Szovjetunió 1991. decemberi összeomlása volt. 1989-ben már leomlott a „szocialista vasfüggöny”, rövid idő alatt négy új határátkelő nyílt a

magyar–szovjet határon. Új lakosságközi kapcsolatok tömegesedtek, illetve álltak helyre hosszú évtizedek tudatos, szovjet döntés alapján létrejött elválasztása után. A független Ukrajna ismételt létrejötte, s önálló tényezőként minden tekintetben a legnagyobb szomszédunkká válása új helyzetet teremtett az északkeleti határainkon. Ettől kezdve minden belső ukrainai bizonytalanság, „narancsos” vagy „majdani” forradalom hatásai megjelentek a közös határon. Az „Ukrajnáért való stratégiai versenyfutás” az oroszok, az EU és az USA között az ország létrejöttétől kezdve megjelent.

Csehszlovákia „bársonyos szétválása” után (1993. január 1.) az ismét függetlenné vált Szlovákia lett az északi szomszédunk. A kétoldalú kapcsolatokat több tényező tette bonyolulttá, melyek közül a Bős–Nagymaros vízierőmű-rendszer, illetve a magyar kisebbség szlovákiai helyzetének alakulása volt a leginkább meghatározó. Szlovákia is új nemzet- és államépítésbe kezdett.

Ausztria természetesen nem ment át a volt szocialista országokhoz hasonló összeomlási folyamatokon, de az új helyzet új lehetőségei megérintették. Ausztria a semlegessége feladása nélkül csatlakozott az EU-hoz 1995-ben, ami nem csak számára, de a volt szocialista szomszédjai (így Magyarország) számára is új lehetőségeket jelentett. Ausztria külső határai csaknem tíz évre egyben az EU külső határai is lettek. Ennek sajátos következményei lettek egyrészt a „határrezsime”, másrészt pedig a határon átnyúló kapcsolatok intézményes fejlesztésére.

Az osztrák határon már a kialakult, sokszínű határon átnyúló kapcsolatokra épült rá, azok továbbfejlesztését, elmélyítését tűzte ki a „Nyugat-Pannónia Eurorégió” létrehozása (1998). A régió működése azért vált sikeressé, mert a kormányok, a területi szereplők, a vállalkozások és a lakosság egyaránt érdekelt volt a határon átnyúló kapcsolatok építésében, s ami emellett fontos, hogy szinte minden fél eredményként élte meg a folyamatot.

1999-ben Magyarország elsőként, a szomszédos országok nélkül csatlakozott a NATO-hoz, így „szárazföldi szigetország” lett a szervezeten belül. A csatlakozása után légtérrel részesévé vált a Szerbia elleni hadüzenet nélküli légi háborúnak. Ez a háború megterhelte Szerbia és Magyarország kapcsolatrendszerét, de a belső szerb rendszerváltozás és átalakulások után a feszültségek fokozatosan csökkentek.

Az EU 2004. évi, majd az azt követő bővítések azt eredményezték, hogy 2019-re szomszédságunkból már csak Szerbia (vele folynak már a csatlakozási tárgyalások) és Ukrajna (az ország elindult az „európai úton”, a tagsági viszony konkrét ígérete nélkül) nem tagja a közösségnek. Az ország határainak nagy része EU belső határrá vált annak minden következményével együtt, igaz, hogy Horvátország és Románia még a schengeni zónán kívüli tagállam.

2014-ben az orosz–ukrán konfliktus hatásai begyűrűztek a magyar–ukrán közös határra is, az orosz energiaszállításokban zavarok keletkeztek. A kárpátaljai magyarság helyzetének negatív alakulásával párhuzamosan sajátos magyar–ukrán államközi kapcsolatok alakultak ki, melyek keretében Magyarország blokkolta az ukrán EU és az ukrán NATO kapcsolatépítések folyamatát. Jól ismert, sajátos belső érték és érdekhierarchia rendszer jött létre: globális, szövetségi, nemzetállami, regionális szinten.

Nem lehet csodálkozni azon, hogy az 1993-ban öt szomszédos volt szocialista ország térségi határ menti területeiből létrejött „Kárpátok Eurorégió” működése ilyen körülmények között erősen formálissá vált. Ugyanakkor a lakosság szintjén tömegesedtek a határon átnyúló legális, féllegális, illegális kapcsolatok és mozgások. Olyan sajátos „határvilág” jött létre a magyar–ukrán határ térségében, mely párját ritkítja az EU külső határai mentén. Ebben szerepet játszik a két ország eltérő, egymást szinte kizáró nemzetépítési politikája is.

A 2015-ben tömegessé vált interkontinentális migráció (nagyobb részben ázsiai, kisebb részben afrikai területekről) elérte a déli magyar határokat is, a magyar kormány jogi és műszaki hatázzárral akadályozta meg a folyamat kiszélesedését. A kerítésépítés európai visszhangja negatív volt, de a szomszédos országok közül rövid időre megromlott a kapcsolatrendszer Szerbiával és Horvátországgal, de Ausztriával is.

Ezzel együtt a határon átnyúló, európai mintát követő szerveződések (eurorégiók, euroregionális együttműködések, EGTC-k) tekintetében Magyarország, illetve a magyar államhatárok teljes hosszban „beépültek Európába.” Nincs olyan határ menti megyénk, amely ne lenne egy vagy több „európai” szervezeti-területi struktúra része. A nagy kérdés nem a szervezeti forma léte, hanem annak érdemi tartalommal történő megtöltése.

A 2010-es évek közepétől új gazdasági, pénzügyi szereplő jelent meg a térségben, Kína. A régi „Selyemút” feltámasztása (új szereplők és térségek bevonásával) egyszerre hordoz lehetőségeket, de veszélyeket is. Kína nagytérségi kapcsolatépítése és nem katonai befolyásának nagyarányú növekedése kihívást jelent az EU és a NATO számára is, különösen a globális, egyre inkább nem csak a vámokra kiterjedő kereskedelmi háború miatt is.

Egészében véve 2018–2019-re Magyarország az EU-n és a NATO-n belül még mindig „határookra vetett ország”. Többféle részstruktúrában van határon innen, s ugyanúgy többféle szegmensben jelenik meg határon kívül. Érdekes egy nagyon egyszerű ábrán szemlélni ezt a sajátosságot, mert tanulságos lehet mindenki számára.

1. ábra:
Magyarország „külső határ” sajátossága, 2019

Jelmagyarázat: 1 – schengeni külső határ; 2 – EU külső határ; 3 – NATO külső határ;
4 – eurozóna határa.

Forrás: Hajdú, 2019.

2018–2019-re sok tekintetben „új határvilágok” alakultak ki Magyarország különböző határszakaszain. Ha szervezeti oldalról közelítjük a folyamatokat, akkor közös elemként jelenik meg, hogy minden határszakaszon létrejöttek és valamilyen szinten működnek a határokon átnyúló testvértelepülési (testvérváros, testvérközség), euro-regionális és EGTC kapcsolatrendszerek. A szervezeti azonosság mindkét szerveződési formában nagyon eltérő

intenzitású és tartalmú kapcsolatokat jelent. Az EU belső határokon a határok mindkét oldalán élők tömegesen és napi rendszerességgel élnek meg a lényegében határellenőrzési világot. A nyugati határon át az általános iskolások (sőt néhány esetben óvodások) határon átnyúló napi ingázása már nyugat-európai határkapcsolatnak tekinthető. A munkavállalók többféle megoldás keretei között hozták létre a szűkebb és tágabb határtérségek közötti kapcsolatrendszerüket.

Az ukrán határ több tekintetben más sajátossággal bír. Az államközi kapcsolatok alakulása negatívan hat ki a lakossági mozgásokra, a határon átnyúló euroregionális szervezetek működése több tekintetben csak formális, az igazi „határvilágot” a lakosság tömegessé vált rendszeres mozgása, benne a legális, féllegális, illegális tevékenységek hordozzák.

Az általános folyamatleírás után a következő részterületek eredményeit kell kiemelnünk:

1) Közép- és Délkelet-Európában az elmúlt három évtizedben kifejezetten dinamikus átalakulási folyamatok játszódtak le. Közép-Európában a rendszerváltozások utáni ipari hanyatlást újraiparosodás követte. A térségben a gazdaságszerkezet átalakulása többszortú térszerkezet kialakulásához vezetett. A közép-európai országokban a gazdasági szerkezetátalakítás elsősorban a közvetlen külföldi működőtőke-befektetéseken (FDI) alapuló fejlesztési utat követte, amely rövid távon hozzájárult a termelékenység és a versenyképesség javulásához. Az FDI volt az átmenet első szakaszának meghatározó külföldi tőkeformája (privatizáció), a külföldi banktőke az ezredfordulón átvette az FDI domináns szerepét. A poszt-szocialista átalakulást a külföldi multinacionális vállalatok Közép- és Kelet-Európába irányított közvetlen befektetésektől való nagy függőség jellemzi. Ez térben egyenlőtlenül zajlott, először a fővárosokat, kikötővárosokat, az EU-tagállamokkal határos nyugati régiókat fedezték fel a jövedelmező beruházási lehetőségként a befektetők. A beruházások néhány városban és régióban koncentráálódtak a korai időszakban, így a gazdasági növekedés is e terekben koncentrálódtott, amivel relatív előnyre tettek szert. Az egyes államok periferikus, országhatár menti területei nem váltak az FDI elsődleges célterületeivé.

Az empirikus kutatásunk alaphipotézise szerint a dominánsan külföldi működőtőkére építő beruházás-vezérelt kelet-közép-európai transzformációs modellben az FDI pozitív hatásai mind a beruházások, mind pedig a gazdasági növekedés tekintetében hosszabb távon sokkal kevésbé érvényesülnek. Kiindulópontunk az volt, hogy a feldolgozóipari külföldi működőtőkét vonzó térségek húzzák az ország GDP növekedését. A kutatás keretében az FDI növekedésgeneráló, illetve a beruházási hatását a vizsgáltuk, és keressük a változók közötti oksági kapcsolatot a magyarországi megyékben. Elemzésünk alapján nem támasztható alá, hogy az FDI-befektetések okoznák a GDP növekedését, ugyanakkor leginkább a fejlettebb és hosszabb távon magasabb gazdasági növekedést mutató megyékbe áramlik több külföldi működőtőke. A beruházások szerepeltetése a modellben is eltünteti az FDI szignifikáns pozitív hatását. A kormányzati és EU-s forrásalapú beruházások jóval nagyobb szerepet játszanak a GDP alakításában, mint a külföldi működőtőke. A globális gazdasági válság befolyásolta ezt a tendenciát, de a hosszú távú trendek nem változtak. A fejlett szolgáltatások penetrációja igazodik a városhierarchiához és a főváros a legtöbb állam esetében koncentrálja ezt a szektort.

2) A kutatási eredmények három fő tematikus irányban születtek: egyrészt foglalkoztunk a határ menti térségek integrációjának elméleti kérdéseivel, amihez esettanulmányként az osztrák–szlovák–magyar hármashatártérség 21. századi fejlődését dolgoztuk fel; vizsgáltuk a határon átnyúló migráció kérdését, az ingázást, munkavállalást; harmadrészt áttekintettük a Duna folyó geopolitikai szerepét Közép- és Délkelet-Európában.

A határ menti térségek integrációjának vizsgálata egy dinamikusan fejlődő határtérségben történt, amely három (esetenként négy) ország (Ausztria, Szlovákia, Magyarország, illetve Csehország) egymással érintkező területeinek kohézióját elemezte. A vizsgálat során felhasználtuk korábbi ismereteinket, s ehhez kapcsoltuk a 21. századi fejlődés adatait, elsősorban a CENTROPE régió területére vonatkoztatva. Empíriaként felhasználtuk a mentális térképezés módszertanát is, elemezve a három ország területén, egyetemisták körében felvett kőrívünk adatait. Mindezek alapján megállapíthattuk, hogy a határtérségek kohéziója nem elválasztható az érintkező országok intézményi és gazdasági kohéziójától, de különbözik attól. Esetünkben, a dinamikus térségek találkozása erősítette a kohéziót, erős szinergiákat teremtett, de mindennek háttérben ott áll Bécs, mint erőközpont integratív ereje, s a szerencsés földrajzi fekvés. Ugyanakkor az integráció még a szerencsés körülmények között sem szimmetrikus, a határ menti integráció egyik legfontosabb jellemzője az aszimmetria.

A határon átnyúló migráció és annak kezelése is korábbi eredményeinkre alapozó, összevető jellegű kutatás volt. A vizsgálatok egyrészt az ingázó munkavállalás átalakulására, másrészt osztrák oldalról a bevándorlás települési és regionális szintű kezelésére vonatkozó politikák átalakulására irányultak. Megállapítható, hogy az osztrák és magyar területek közötti kohézió leginkább a munkavállalás területén valósult meg az uniós csatlakozásunk óta. A változás elsősorban a tömegességben keresendő, s abban, hogy a helyzet kezelésében egyre nagyobb szerep hárul a lokális és regionális szintű kormányzatokra.

A Duna mint térszerkezeti tengely és elválasztó határ elemzése történelmi léptékben vizsgálja a folyam menti területek integrációs kérdéseit, s azokban a folyó szerepét. Fontos megállapítás, hogy a folyam határ szerepe a történelemben előre haladva egyre fokozódott, egyre hosszabb határszakaszok helyeződtek rá. A folyó használata mindig is fontos hatalmi-geopolitikai kérdés volt, hiszen mindegyik, a térségben érintett hatalom (Oroszország és Németország) számára a folyó a befolyási terület kiterjesztését jelentette. Ugyanakkor a képződő nemzetállamok egyre több határa helyeződött a folyamra, növelve annak elválasztó szerepét. Így, főleg a déli szakaszon a hidak építése és elhelyezkedése is geopolitikai kérdéssé vált, nem beszélve a tervezett és megvalósított hajózó csatornákról. Mindezekkel együtt a folyam gazdasági szerepe csak időlegesen, a hatalmi helyzetek függvényében tudott megerősödni, összességében a tisztán gazdasági előnyei messze elmaradtak a geopolitikai fontosságától. A téma kutatásában fontos szerepet játszottak a nemzetközi akadémiai csereprogram bolgár és román együttműködései.

3) A délkeleti hármashatártérségre irányuló vizsgálódás célja alapvetően annak megértése volt, hogy a politikai diskurzusok és a makroszintű gazdasági-társadalmi folyamatok hogyan formálják a határtérségekben élők napi gyakorlatait, a nem-lokális terekhez kötődő átrendeződések milyen helyi válaszokat, stratégiákat generálnak, és utóbbiak hogyan hatnak (vissza) a fennálló intézményi keretekre. A kutatás elméleti hozadékának tekinthetjük (i) a határtérségek mindennapjait és diskurzív dimenzióit formáló vállalati, intézményi és egyéni (fogyasztói) stratégiák többszintű/dimenziójú (egyszerre lokális, nemzeti jogi/szabályozási keretekhez kötődő, és globális áramlásokban gyökerező) térbeli folyamatként történő megragadását, amely a kritikai geopolitikai és kritikai politikai gazdaságtani érvelések összekapcsolására épült; (ii) az egyszerre lokális és cselekvő-központú vizsgálódás érvényességének bizonyítását határkutatásokban; (iii) az egyenlőtlen fejlődés koncepciójának újraértelmezését a határtérségek kontextusában, ahol az államhatár lehet tökefelhalmozás és térbeli bezáródás/marginalizáció forrása is. A terepi empirikus eredmények rávilágítottak (i) az egyenlőtlen fejlődés és az állam hierarchikus-territoriális térbeli szerveződése egymást erősítő, határmentére jellemző mechanizmusaira; (ii) a rendszerváltozás óta folyamatosan átalakuló társadalmi viszonyokra, amelyeket egyszerre formált a határ materiális-diskurzív

átalakulása a nemzeti keretek újradefiniálásával és a térség beágyazódásával az európai intézményi keretekbe; betagozódásunk a globális munkamegosztásba/áramlásokba, és a létező térbeli hierarchiák (pl. falu-város kapcsolatok); (iii) a helyi szereplők változatos, fenti strukturális átalakulásokat követő stratégiáira, és a határ (illetve és a cselekvők saját státuszának) ezekhez kötődő, változó olvasataira; (iv) az államhatárhoz kötődő társadalmi-térbeli egyenlőtlenségekre, pl. a formálódó centrum/periféria viszonyokra, a halmozódó marginális helyzetekre, a helyi erőforrások szerepére a lokális stratégiák, fejlődés utak megtalálásában.

4) A határon átnyúló együttműködések – köztük a környezeti tematikájúak is – fontos szerepe játszanak új kapcsolatok kialakításában. A magyar–horvát határrégiót megvizsgálva az látható, hogy a kapcsolatok a rendszerváltozást követően megindultak, de felgyorsulásuk a 2000-es évek végétől detektálható. Nyilvánvaló, hogy a polgárháború az 1990-es évek elején az első csírákat elfojtott, azonban a daytoni békét követően egy lassú fejlődés indult meg a kapcsolatokban. A környezetügy területén az első lépések két fő téma köré csoportosultak. Az egyik a horvát vízerőmű kérdése, a másik pedig a közös természetvédelmi együttműködés kialakítása, formalizálása határon átnyúló nemzeti park formájában. Az államközi együttműködésekre a nehézkesség, a fontolva haladás volt a jellemző környezetügyben, ahol az eurorégiós együttműködések sem mozdították érdemben előre ezeket a kapcsolatokat.

Az EU-hoz való csatlakozás új fejezetet nyitott az együttműködésekben. A 2007–2013-as tervezési időszakra vonatkozóan 2010-ben elindult IPA határon átnyúló együttműködések a helyi szintű – nonprofit jellegű, nem gazdasági – kapcsolatok előretörését eredményezte, amely folytatódott a 2014–2020-as időszakban (már Interreg finanszírozásban). Az együttműködésekben a nonprofit szereplők széles köre vett részt (rendőrség, önkormányzatok, egyetemek, kutatóintézetek, alapítványok, munkaügyi központok, egyéb civil szervezetek). Környezetügyi szempontból azonban kiemelkedő helyen szerepeltek (az aknamentesítés, mint környezeti kárelhárítás mellett) a természetvédelmi, valamint a vízügyi együttműködések.

A harmadik nagy, környezetvédelemhez kapcsolódó tematikai együttműködés az ökoturizmus fejlesztéséhez kapcsolódott, amely mind az első, mind a második tervezési periódusban hangsúlyos szerephez jutott. Megfogalmazható, hogy a (környezeti) együttműködések elsősorban a projektgenerálással kapcsolatosan jöttek létre, azonban (ahogy a kutatási eredmények mutatják) ezen kapcsolatok nagyobb része a projektek kifutása után is fennmaradt.

5) A pályázat keretében folytatott kutatás során mélyfúrást végeztünk az Esztergom–Párkány térségben zajló határon átnyúló folyamatokat illetően. Az elmúlt egy-két évtizedben az ehhez kapcsolódó nemzetközi szakirodalom egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a határon megnyitása ellenére a határ szerepe nem gyengül, inkább átváltozik: a határt ugyanis sokan más módszerekkel újrajelölik a térben (pl. szimbólumokkal, emlékművekkel), mentálisan (diskurzusokkal), vagy akár kizorító szabályokkal, illetve ideiglenes ellenőrzésekkel. Ezt nem megkérdőjelezve az esettanulmányunk egy olyan példát mutat be, ahol különösen intenzív határon átnyúló folyamatok zajlottak és zajlanak, aminek főleg két mozgatórugója van. Az egyik a határ két oldala közti aszimmetrikus viszony, főleg gazdasági és demográfiai szempontból, amely sok szlovákiai polgárt a magyar oldalra vonz munkaerőként stb. A másik a mindkét oldalon hasonló kultúra és a sokak által használt közös nyelv.

A kutatás outputjai

A kutatás eredményeit 65 tudományos közleményben tettük, illetve tesszük közzé:

- 1 nagymonográfia (Dialóg Campus Kiadó);
- 1 tematikus szakfolyóiratszám (Eurasian Geography and Economics);
- 22 folyóirat közlemény (ebből 13 idegen nyelven);
- 26 könyvfejezet (ebből 12 idegen nyelven);
- 13 külföldi absztrakt, illetve konferencia közlemény;
- 2 PhD-disszertáció.

A pályázatban részt vevő kutatók publikációs tevékenységét külön részben összegeztük, de a nemzetközi aktivitást ki kell emelnünk az általános összefoglalóban is.

A kutatás során 120 tudományos előadást tartottunk, ennek felét külföldi konferenciákon, lefedve a legjelentősebb nemzetközi kongresszusokat (Association of Borderlands Studies, Association of American Geographers, International Geographical Union, European Regional Science Association, Regional Studies Association) és a legfontosabb hazai tudományos fórumokat (pl. a kutatócsoport tematikus szekciót szervezett minden évben az MRTT vándorgyűlésén). A kutatócsoport növekvő nemzetközi láthatóságára utal, hogy több felkérés is érkezett a kutatási eredmények bemutatására, részben vagy egészben a kutatócsoportnak szervezett szemináriumok keretében (Berlin, Szabadka, Szófia, Új-Delhi).

A terveknek megfelelő számban jelentek meg tanulmányok Scopus regisztrált szakfolyóiratokban (Geographia Polonica, Geographica Pannonica, Hungarian Geographical Bulletin, Geopolitics, Journal of Borderlands Studies, Sociální Studia) és nívós könyvsorozatokban (Springer The Urban Book Series, Routledge Borderlands Studies, Routledge Border Regions Series, Routledge Europa Economic Perspectives).

A zárótanulmányok kéziratának összeállítása megtörtént, az impakt faktoros tematikus számként megcélzott Eurasian Geography and Economics c. folyóirat (Q1, IF: 2,088) új főszerkesztője 2019 tavaszán jóváhagyta a kéziratok színopszisait. A kéziratok jelenleg lektorálás alatt állnak, a print online verzió 2020 nyarán jelenik meg.

Pécs, 2019. szeptember 30.

Hajdú Zoltán
vezető kutató